БЛИЗЬКИЙ СХІД 25.03.2026 | Ізабель Веренфельс

Втрачаючи контроль

На тлі безпорадності Багдада проіранські збройні формування посилюють вплив. Ірак знову стоїть на порозі нестабільності

Ірак марно намагається уникнути війни з Іраном. Країні загрожує новий період дестабілізації. Впродовж кількох останніх місяців Ірак здавався стабільною, безпечною та незалежною державою, чого не було вже давно. Війна між Ізраїлем та Іраном у червні минулого року, що тривала 12 днів, його майже не торкнулася. До того ж два роки тому Багдад відіграв роль посередника у конфлікті між Іраном і Саудівською Аравією. Уряд на чолі з Мохаммедом Шіа ас-Судані доволі успішно балансував між інтересами Ірану та США в Іраку.

Опитування продемонстрували, що серед громадян зростає довіра до уряду та його програми «Передусім Ірак». Ця тенденція стала очевидною на парламентських виборах у листопаді 2025 року. Тоді явка виборців становила близько 56 процентів, що є доволі високим показником. У 2025-му вдалося тимчасово врегулювати конфлікти між Регіональним урядом Курдистану (KRG) та центральним урядом у Багдаді щодо розподілу доходів від нафти й прямих контрактів із закордонними компаніями. Крім того, уряд взявся за реалізацію амбітних інфраструктурних проєктів, завдяки чому у вересні 2025 року журнал The Economist навіть опублікував статтю під назвою «Несподіваний прорив: Багдад — місто, що стрімко розвивається».

Після двох десятиліть від початку інвазії США, що була спрямована на повалення режиму Саддама Хусейна, і майже через десятиліття після військової перемоги над «Ісламською державою», яка захопила Ірак у 2014 році, ситуація здавалася обнадійливою.

Війна між США, Ізраїлем та Іраном яскраво продемонструвала внутрішні суперечності в Іраку. Численні структурні проблеми, що призвели до внутрішніх конфліктів у глибоко етноконфесійній системі, навіть попри зовнішні зміни, залишаються невирішеними. Саме через них, зокрема, заблокували формування уряду після минулорічних виборів.

При цьому представники влади Іраку наголошують, що країна не дозволить втягнути себе у війну, а також що порушення суверенітету держави та напади на сусідні держави з її території є неприйнятними. Риторика політиків, як від виконувача обов'язків прем'єр-міністра-шиїта, сунітського спікера парламенту, курдського президента, так і від Вищої судової ради та регіонального уряду Курдистану, майже одностайна. Всі вони засуджують американські та ізраїльські атаки, висловлюють скорботу з приводу смерті колишнього Верховного лідера Ірану Алі Хаменеї та вітають нового лідера революції. Незважаючи на це, немає закликів до військових дій. Якраз навпаки, навіть великий аятолла та марджа ат-таклід Алі аль-Сістані закликав до стриманості та дипломатії. Як представник найвищої шиїтської інституції Іраку, аль-Сістані має значний вплив на іракських шиїтів і вважається поміркованою, національно орієнтованою противагою іранському лідеру революції.

Уряд Іраку фактично не впливає на ескалацію збройних конфліктів у власній країні

Однак, попри свою пафосну риторику, уряд Іраку фактично не впливає на ескалацію збройних конфліктів у власній країні. Як підтвердження наведемо три аргументи.

По-перше, наближені до Ірану збройні формування так званого «Ісламського опору в Іраку» (IRI) вступили у війну на боці Тегерана. За допомогою дронів і ракет вони атакують військові та цивільні об'єкти США і міжнародних організацій, такі як військові бази, аеропорти, посольства, готелі, а також нафтову та портову інфраструктуру. Не завжди зрозуміло, хто стоїть за атакою: Іран чи збройні формування Іраку. США та/або Ізраїль, у свою чергу, атакують бойовиків та логістичні бази IRI і цілеспрямовано б'ють по оперативних керівниках. Частина збройних формувань IRI належать до іранських проксі-сил в Іраку «Аль-Хашд аш-Шаабі», або Сил народної мобілізації Іраку (PMF), об'єднання збройних угруповань, яке формально підпорядковується прем'єр-міністру та має державний бюджет. Насправді ж окремі угруповання діють переважно автономно та паралельно з силами безпеки Іраку, і зараз дедалі частіше вступають із ними у конфлікти.

Деякі збройні формування особисто погрожували розправою прем'єру Судані, якщо він виступить проти них. Але Сили народної мобілізації Іраку (PMF) розколоті. Збройні формування, що мають значний вплив, навіть попри гучну антиамериканську та антиізраїльську риторику, утримуються від військових дій, адже опинилися перед дилемою: вони прагнуть зберегти імідж сил, схильних до опору, та близькість до Ірану, не ставлячи під загрозу інституційні здобутки в Іраку. Лідери PMF дедалі більше

інтегруються в економіку, навіть у таких чутливих секторах, як телекомунікації, а їхній політичний вплив залишається суттєвим. Вони призначають міністрів, через афілійовані партії та лояльних осіб займають близько третини місць у нинішньому парламенті. Зі зростанням кількості американських ударів, зокрема по штабах і керівниках PMF, тиск на всі угруповання, аби змусити їх втрутитися, тільки посилюється.

По-друге, Курдський регіон Іраку (KRI) поволі перетворюється на арену опосередкованих конфліктів. Збройні формування Іраку та/або Іран атакують західні військові та цивільні об'єкти, а також нафтову інфраструктуру й ірансько-курдські опозиційні угруповання. При цьому вони інколи вражають також іраксько-курдські об'єкти. Повідомлення від початку березня про те, що США та Ізраїль мали намір озброїти та використати ці опозиційні угруповання в Іраку для наземної наступальної операції, а також про те, що ірансько-курдські бойовики вже перетнули кордон, курдський уряд в Ербілі рішуче спростував. Проте Багдад залишається настороженим і побоюється, що американський тиск може призвести до підтримки з боку Ербіля. З іншого боку, курдський та іракський політичний діяч, президент Іракського Курдистану Масуд Барзані зажадав від центрального уряду в Багдаді припинити напади з боку збройних формувань і пригрозив залученням курдських бійців пешмерги, курдських воєнізованих формувань в Іракському Курдистані.

По-третє, уряд не має жодного впливу на майже повний колапс експорту нафти та газу, спричинений блокуванням транспортних шляхів у Ормузькій протоці. Поставки до Туреччини трубопроводами з Північного Іраку також тимчасово призупинені, з одного боку, через пошкоджену війною інфраструктуру, а з іншого – через суперечку між Багдадом та Ербілем щодо митних надходжень, а також через те, що уряд Курдистану намагався використати свою поточну переговорну силу. Наразі США змогли змусити Ербіль поступитися. Це може компенсувати незначну частину припиненого нафтового експорту в Південному Іраку. Оскільки понад 90 процентів експортних доходів Іраку надходить із нафтового сектору, постає загроза фінансової та бюджетної кризи. Крім того, існує небезпека колапсу виробництва електроенергії, оскільки електроенергетичне виробництво Іраку значною мірою залежить від імпорту іранського газу, який наразі припинено. На початку березня вже стався загальнонаціональний блекаут, ймовірно, спричинений війною.

Поточні події можуть

На цьому тлі перед центральним урядом

також поглибити розкол між сунітами та шиїтами

постає дилема. Якщо не вжити заходів проти збройних формувань, США посилять атаки, а уряд Курдистану, ймовірно, стане більш сприйнятливим до американського тиску і знову почне активніше використовувати свою переговорну силу в сфері експорту енергоносіїв. Якщо ж уряд рішуче виступить проти збройних формувань, відповіддю буде гнів PMF та значної частини шиїтського населення, що ризикує перетворитися на ескалацію насилля всередині Іраку. Поточні події можуть також поглибити розкол між сунітами та шиїтами. Попри те, що сунітські політики майже не роблять заяв або роблять це обережно, бачимо реакцію іракців-сунітів у соцмережах: вони щиро радіють атакам на «терористичні угруповання Хашд». Натомість багато шиїтів в Іраку ще з часу приходу до влади Ахмеда аш-Шараа в Сирії бояться посилення претензій з боку сунітів. Крім того, багато хто переймається безпековою ситуацією у в'язницях Іраку, де перебувають близько 5700 бойовиків ІДІЛ, яких США перевезли з Сирії.

Все вищезгадане ускладнює процес формування уряду. Курди не можуть дійти згоди щодо кандидата в президенти від курдів. Шиїтська координаційна рада, найвпливовіший колективний політичний суб'єкт у країні, сперечається щодо повторної кандидатури колишнього прем'єр-міністра Нурі аль-Малікі, який має тісні зв'язки з Іраном. Ще до війни адміністрація Трампа чітко висловлювалася проти аль-Малікі й погрожувала заблокувати іракські валютні резерви у Федеральному резервному банку, якщо не відбудеться роззброєння угруповань PMF. Із посиленням ескалації війни дебати в Координаційній раді, чи є проіранський кандидат доречним у поточній ситуації, ще більше загострилися. Отже, аль-Судані, ймовірно, ще деякий час залишатиметься на посаді.

Точно можна сказати одне: уряд Іраку залишається заручником більш масштабних подій і, попри свої прагнення в межах ініціативи «Передусім Ірак», не спроможний по суті протидіяти відцентровим і дестабілізаційним процесам у країні. Навіть якщо США та Іран незабаром підпишуть перемир'я, розбурхані сили в Іраку не вдасться заспокоїти швидко.

Ізабель Веренфельс

Докторка наук Ізабель Веренфельс (Isabelle Werenfels) – старша наукова співробітниця аналітичної групи з питань Африки та Близького Сходу у Німецькому фонді науки та політики. Вона досліджує політичні трансформації, еліти та зміни в їхньому середовищі, а також європейську політику щодо Магрибу.